

Я. В. Зоська

доктор соціологічних наук, професор
професор кафедри філософії та соціології
e-mail: zoskayana@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0407-1407
Маріупольський державний університет
пр. Будівельників, 129а, м. Маріуполь, Україна, 87500

Д. А. Матюхін

кандидат соціологічних наук
e-mail: matuhin.dmytro@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0711-003X

А. Г. Стадник

кандидат соціологічних наук, доцент
доцент кафедри філософії та соціології
e-mail: a.g.stadnyk@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2986-9765
Маріупольський державний університет
пр. Будівельників, 129, Маріуполь, Україна, 87500

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ «СОЦІАЛЬНА ПРАКТИКА»: СОЦІОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС

Мета дослідження – проінтерпретувати поняття «соціальна практика» з позицій різних теоретичних підходів у соціології.

Методологія дослідження. Методологічну основу статті становлять загальнонаукові методи пізнання соціальних явищ і процесів та соціологічні методи отримання емпіричних даних. У ході дослідження використано такі методи: логіко-історичний, структурно-функціональний і порівняльний аналіз – для виявлення етапів еволюційного розвитку наукових підходів до трактування концепту «соціальна практика» в соціологічній науці та сучасного його інтерпретування.

Результати. Концептуалізація поняття «соціальна практика» в соціологічному дискурсі дає змогу подати її як культурно зумовлені способи реалізації соціальних дій, що формуються в результаті взаємодії соціальних акторів (індивідів, соціальних груп), насамперед, завдяки механізмам соціалізації й габітуалізації, які: 1) детерміновані соціально-статусними та нормативно-ціннісними регуляторами; 2) зумовлюються наявністю в соціальних акторів ресурсів соціального, економічного, політичного та культурного капіталів; 3) упорядковані в просторі й часі, прив'язані до певного контексту та фону; 4) систематизуються відповідно до актуального статусу й пов'язаного з ним рольового репертуару; 5) функціонують як загальні схеми типізації та інтерпретації соціальної поведінки й взаємодії; 6) відтворюються в різних соціально-культурних підпросторах і соціальних полях.

Новизна. Систематизовано наукові напрацювання щодо основних підходів до інтерпретації досліджуваного феномену в соціології, у результаті чого здійснено концептуалізацію поняття «соціальна практика» в соціологічному дискурсі.

Практичне значення полягає в тому, що сформульовані висновки мають цінність для подальшого дослідження чинників і механізмів інституціоналізації соціальних практик сучасної молоді в умовах трансформації українського суспільства. Результати можуть бути застосовані в розробленні державної молодіжної політики в українському суспільстві; стати в пригоді державним службовцям різних рівнів, соціологам, соціальним працівникам.

Ключові слова: соціальні практики, молодь, інституціоналізація, механізми інституціоналізації соціальних практик.

I. Вступ

Соціогуманітарне знання сучасності акцентує розуміння змісту соціальних практик у широкому та вузькому значенні. Акцентуація широкого розуміння походить від концепту «практика», вузьке значення передбачає перш за все активістську складову. Окремий випадок такого тлумачення практики – як характеристики свідомості. Технологізація поняття «практика» була реалізована в межах праксеології. І, нарешті, практика являє собою первинний і універсальний спосіб ставлення до світу. Саме в цьому значенні практика виявляється найбільш затребуваною в су-

часній соціологічній науці. Отже, соціальна практика – це форма активності (соціальної взаємодії) індивіда або соціальних груп щодо себе, інших, суспільства й світу загалом.

Поняття «соціальна практика» посідає значне місце в сучасній соціологічній теорії. Інтерес до цього феномену відроджується в контексті повороту соціологічної теорії до світу повсякденності.

II. Постановка завдання та методи дослідження

Мета статті – проінтерпретувати поняття «соціальна практика» з позицій різних теоретичних підходів у соціології.

Методологічну основу статті становлять загальнонаукові методи пізнання соціальних явищ і процесів та соціологічні методи отримання емпіричних даних. У ході дослідження використано такі методи: логіко-історичний, структурно-функціональний і порівняльний аналіз – для виявлення етапів еволюційного розвитку наукових підходів до трактування концепту «соціальна практика» в соціологічній науці та сучасного його інтерпретування.

III. Результати

Теорію соціальних практик у контексті соціальної взаємодії розвивали П. Бурдьє (структуралістський конструктивізм), Г. Гарфінкель (етнометодологічний підхід), Е. Гідденс (теорія структуризації), Дж. Хоманс (теорія соціального обміну), Дж. Мід (символічний інтеакціонізм), Т. Парсонс (теорія соціальної дії), А. Шюц (феноменологічний підхід) та ін.

Представник структуралістського конструктивізму П. Бурдьє розглядав соціальні практики як здатність соціальних суб'єктів перевіряти власні акти поведінки на відповідність уявленням про навколишню дійсність. Ці практики визначають спосіб думок і поведінки відповідно до індикаторів доступного й недоступного, того, що «для нас» і «не для нас», тим самим змушуючи соціальних суб'єктів пристосовуватися до сьогодення та майбутнього. Соціальною практикою можна вважати як доцільні дії індивідів з перетворення соціального світу, так і звичні вчинки, які не потребують пояснення [2, с. 97]. «Згідно з концепцією П. Бурдьє, наслідком прогресуючого поділу соціальних практик є виникнення соціально-культурних полів. Для поля характерні: 1) автономія, тобто відносна незалежність функціонування від зовнішніх впливів; 2) здатність до рефракції, тобто перевизначення всіх зовнішніх впливів відповідно до власної логіки; 3) форми взаємодії агентів, чиї позиції в полі потрібно розглядати тільки у відносинах (капітали, влада, вплив, матеріальний або символічний прибуток тощо)» [15, с. 37–39].

Крім того, П. Бурдьє вводить важливу для розуміння соціальних практик категорію габітуса як «систему стійких і переносних диспозицій, структуровані структури, які схильні функціонувати як структури, що структурують, тобто як принципи, що породжують практики й уявлення...» [3, с. 102]. «Таким чином, П. Бурдьє пропонує для аналізу праксеологічний підхід до соціальної реальності, як синергію структурного і феноменологічного підходів. Так, з одного боку, він дистанціюється від повсякденних уявлень з метою побудувати об'єктивні структури (простір позицій) і встановити розподіл різних видів капіталу... З іншого – він вводить безпосередній досвід агентів з метою виявити категорії неусвідомлюваного сприйняття й оцінювання (диспозиції), які «внутрішньо» структурують поведінку агента...» [18]. Отже, габітус виступає водночас і як породжувальний принцип, відповідно до якого об'єктивно класифікується практика, і як принцип класифікації практик в уявленнях агентів. Така модель соціально-культурних практик відрізняється евристичним потенціалом щодо інтерпретації соціальних практик у вигляді соціальних відносин і поведінкових патернів індивідів, що зумовлені наявністю в індивіда ресурсів: соціального, економічного, політичного й культурного.

Однією з базових категорій, у безпосередній залежності від якої перебувають соціальні практики, є «соціальний простір», що в соціології П. Бурдьє являє собою «сукупність агентів, які наділені різними й систематично взаємопов'язаними властивостями...» та «...зв'язки і взаємодії, які встановлюються між людьми (агентами) і соціальними групами» [2, с. 195]. Відтворення соціальних практик зумовлене конструюванням соціального простору завдяки підпросторам і полям таким чином, що всі його учасники поставлені в однакові умови, займають схожі позиції й мають потенціал володіти схожими диспозиціями та інтересами.

Слово «практика» походить від грецького «*praktikos*» – «дієвий», а отже, соціологічна інтерпретація соціальної практики потребує звернення до концепцій соціальної дії, тому що саме дія виступає як первинний елемент соціальної практики. Так, інтерпретація соціальної практики (у вигляді соціальної дії) представлена в теорії соціальної дії Т. Парсонса, на думку котрого, соціальна система створюється взаємодією індивідів, отже, кожен учасник є одночасно й діячем, для якого характерні власні цілі, ідеї, настанови тощо, й об'єктом орієнтації для інших діячів і для самого себе. Індивіди виступають у його концепції як організми, особи та учасники культурних систем, а тому становлять частину навколишнього середовища соціальної системи [12]. За межами цих систем перебувають навколишні середовища самої дії. Аналіз соціальної системи відбувається через аналіз зв'язку між кожною системою й з двома іншими. При цьому соціальну систему розглядають у системі координат дії: так, Т. Парсонс розглядав і особистість, і культуру у зв'язку зі структурою та функціонуванням соціальних систем: соціальна система є незалежним центром реальної емпіричної організації дії та теоретичного аналізу.

Визначаючи структуру соціальної дії, Т. Парсонс акцентує увагу на важливості аналізу ціннісно-нормативної структури, що є проявом суб'єктивної сторони та детермінантою цього явища

поряд із соціальними практиками, а також на можливості індивідуального вибору соціальних практик, яка зумовлена структурою та культурними ресурсами. Соціальна практика постає як взаємно орієнтований двосторонній або багатобічний суб'єкт-суб'єктний зв'язок, детермінований соціально-статусними й нормативно-ціннісними регулянтами. Саме соціальна практика соціальних груп, її прояв як реального феномена соціальної системи, суть результат, продукт взаємодії культурних зразків: цінностей, норм, мотивацій. Культура детермінує зв'язки соціальних агентів, формує норми, зразки їх поведінки, визначає інституційні соціальні практики. Відбувається те, про що писав свого часу Т. Парсонс, характеризуючи культуру в контексті соціальної дії: «культура, з одного боку, є продуктом, а з іншого – детермінантою систем людської соціальної взаємодії» [12, с. 458].

Як слушно зауважує Дж. Рітцер [13, с. 126], незважаючи на свою прихильність до бачення соціальної системи як системи взаємодії, Т. Парсонс не розглядав взаємодію як фундаментальну одиницю вивчення соціальної системи. Як базову одиницю системи він використовував статусно-рольовий комплекс, визначаючи його як структурний компонент соціальної системи. Статус належить до структурної позиції в межах соціальної системи, а роль – це те, що актор робить, займаючи цю позицію, що розглядається в контексті її функціональної значущості для системи загалом і суб'єктності соціальних практик зокрема.

Система соціальних практик поступово еволюціонує, набуваючи дедалі складнішої форми. Згідно з Т. Парсонсом, еволюцію системи можна розкрити в трьох аспектах: диференціації, підвищення адаптивної здатності, включення й генералізації цінностей. Як зауважує, Т. Парсонс, «перш за все повинно йтися про процес диференціації. Елемент, підсистема або набір елементів і підсистем, володіючи своїм відносно визначеним місцем у суспільстві, із часом ділиться на декілька елементів або систем, що відрізняються одночасно і за структурою, і за функціональною роллю в межах нової, ширшої системи» [12, с. 134–135]. Для ефективної диференціації й виникнення збалансованішої та розвиненішої системи кожна підсистема, що знову відокремилася, повинна бути більш пристосованою для здійснення свого первинного функціоналу порівняно з виконанням тієї самої функції в попередній, більш дифузній структурі. Т. Парсонс називає цей процес адаптивним удосконаленням, і він є одним з аспектів циклу еволюційних змін. Цей процес виявляється як на рівні цілей, так і на рівні діяльності колективних організацій [12, с. 149]. Адаптивна оптимізація, таким чином, передбачає, що особливі функціонали здібностей не використовували для виконання функцій, вказаних їм у межах більш дифузних структур. При цьому реалізується більш узагальнений погляд на всі наявні можливості, незалежно від їх безпосередніх джерел. Підвищення адаптивної здатності соціальних практик пов'язане зі збільшенням автономності соціальних акторів. Останній компонент процесу змін у соціальних практиках пов'язує його з культурною системою суспільства. На думку Т. Парсонса, для всякої ціннісної системи характерна підтримка ціннісного зразка, що, будучи інституціоналізованим, зумовлює й перевагу певного виду соціальної системи – «за допомогою того, що ми назвали специфікацією, така загальна оцінка переваги “формулюється” стосовно різних диференційованих підсистем і сегментованих елементів» [12, с. 167–168]. Отже, можна наголошувати на тому, що цінності, які є характерними для соціальної групи або сукупності соціальних зразків, не тотожні узагальненому нормативному зразку, а є його пристосованим, спеціалізованим «конкретним додатком».

Таким чином, відповідно до теорії соціальної дії Т. Парсонса, соціальна дія і взаємодія – це сукупність сталих суспільних практик соціального суб'єкта (індивіда, групи, суспільства), у яких здійснюється його взаємозв'язок із соціальною системою та іншими суб'єктами в межах певної культури й проміжку часу, а також реалізуються суб'єктивно визначені життєві потреби. При цьому під практиками розуміють рутинну діяльність індивідів, сукупність способів взаємодії з іншими індивідами, речами, символами тощо в межах певної культури.

Значний внесок у концептуалізацію поняття соціальної практики зробив представник структурно-діяльнісного підходу в соціології Е. Гідденс. Він обґрунтовує, що пізнавати соціальну дійсність необхідно шляхом вивчення конкретних соціальних практик, процес відтворення яких визначається активним характером дій соціальних акторів. Звідси соціальні практики, що виступають як узагальнені та упорядковані в просторі й часі соціальні феномени, повинні виступати основним предметом наукового аналізу. При цьому Е. Гідденс підкреслює, що соціальні практики не створюються індивідами, а лише постійно відтворюються ними відповідно до заданих принципів структурації. Разом з тим, завдяки своїм діям люди можуть відтворювати та змінювати соціальні практики.

Головним положенням теорії структурації є уявлення про дуальність структури. Структура може виявитися: 1) у вигляді правил і ресурсів, що постійно відтворюються та притаманні для конкретного простору й часу; 2) у вигляді «відбитків» соціальної практики в пам'яті індивідів, знання соціальних можливостей інших людей та себе самого, що й дає змогу продовжувати соціальне життя в усьому різноманітті [11, с. 3–4].

Таким чином, у теорії структурації Е. Гідденса соціальні практики – це основа й суб'єкта, і соціального об'єкта [7]. Усі соціальні практики, що формують соціальні структури, упорядковані в просторі та в часі, прив'язані до певного контексту, фону. При цьому соціолог особливо підкреслює, що соціальна практика не створюється соціальними акторами, а лише відтворюється ними.

«Згідно з нашою теорією, – зазначає Е. Гідденс, – предметом соціальних наук виступає не досвід індивідуального актора, і не існування якої-небудь форми соціальної тотальності, а соціальні практики» [7, с. 40]. Повсякденність переосмислена Е. Гідденсом через загальноприйнятні практики, тобто дії, які здійснюються у звичний спосіб у ході повсякденної соціальної діяльності. Він осмислює формування соціальних структур під час соціальної взаємодії та їх вплив на індивідуальну дію. Соціолог використовує поняття «соціальна практика» для того, щоб позначити реальний зв'язок між соціальною структурою й особистістю. Соціальні практики являють собою зміни в поведінковій та інституціональній складових практичної свідомості, які поступово утворюють соціальні інститути. Однією з важливих характеристик практик є їх колективний характер, що визначає норми й обмеження індивідуального досвіду. Виявляється така особливість у встановленні «значущих фактів», «прийнятних пояснень», «смыслів», які подібно інтерпретують усі учасники колективу. Звернення до практик передбачає й усвідомлення того, що здібності людини (естетичність, раціональність), які задані природними, основні форми досвіду (сексуальність, пізнання, смерть) і самосвідомості (індивідуальність, особистість), а також навички, що стали природними для людини (мовлення, читання), мають тривалу історію свого зародження та трансформації. А також те, що звернення до таких звичних, рутинних, непроблематичних, а тому й непомітних для нас дій становить основну частину соціального життя. У цьому виявляється «фоновий» характер практик. Для аналізу соціальних практик молоді в сучасному суспільстві, що трансформується, наукові погляди вченого важливі тим, що він розробляє модель агента, що діє, а структура, у межах якої відбувається безпосередня діяльність агента, може обмежувати його можливість в досягненні бажаних позицій, або ж, навпаки, надавати їх.

Отже, соціальні практики Е. Гідденс зводить до соціальних дій. У зв'язку із цим можна звернутися до праць М. Вебера і Т. Парсонса, в яких були здійснені спроби осмислення цього поняття. Так, за визначенням М. Вебера, соціальною є «дія, яка ... співвідноситься з дією інших осіб і орієнтується на неї» [4, с. 603]. У праці «Структура соціальної дії» Т. Парсонс розглядає дію «як одиницю з точки зору певної системи координат» [12, с. 94], визначаючи ряд фактів, які конституують такий одиничний акт: актор, мета діяльності, соціальна система й нормативна система. На думку П. Бергера і Т. Лукмана, дії також є основою соціальних процесів, вказуючи на те, що будь-яка людська діяльність передбачає стабільну основу для відтворення діяльності з мінімізацією зусиль для її інституалізації [1]. Таким чином, було створено підґрунтя для розуміння соціальної практики як сукупності соціальних дій акторів, що є основою системи зразків соціальної взаємодії його суб'єктів, яка відтворюється через інституалізацію й нормативну систему.

Певним інтерпретаційним потенціалом для розуміння сутності соціальних практик володіють і теорії соціальної взаємодії Дж. Хоманса, Дж. Міда та І. Гофмана. Так, теорія Дж. Хоманса із самого початку зосереджена на міжособистісній, безпосередній взаємодії між індивідами й визнає значущість психологічних мотивів у відносинах. Усі ситуації взаємодії можна назвати відносинами обміну. Соціальна поведінка – це обмін діяльністю, відчутною або невідчутною, більш-менш винагороджуваною або пов'язаною з витратами між принаймні двома особами. Причому автор виділяє субінституційну й елементарну соціальну поведінку. Субінституційна поведінка – реальна поведінка в інституційних структурах, елементарна соціальна поведінка – це дійсна поведінка людей у прямому контакті одне з одним, де кожен прямо і безпосередньо винагороджує або карає іншого [17, с. 47–69].

Дж. Хоманс розглядав соціальну взаємодію як складну систему обмінів, зумовлених засобами врівноваження винагород і витрат. Стверджуючи, що суб'єкти взаємодіють на підставі свого колишнього досвіду, виділяє чотири принципи взаємодії: 1) чим вище винагороджується певний тип поведінки, тим частіше він повторюватиметься (постулат успіху); 2) якщо винагорода залежить від якихось умов, людина намагається відтворити їх (постулат стимулу); 3) якщо винагорода велика, людина здатна витратити більше зусиль для її отримання (постулат цінності); 4) коли потреби людини близькі до насичення, вона доклатиме менше зусиль для їх задоволення (постулат втрата-пересичення). За цими критеріями, на думку Дж. Хоманса, можна аналізувати навіть складні види взаємодії: відносини влади, переговорний процес, лідерство тощо [13, с. 324–327].

«Виходячи із цього, Дж. Хоманс досліджує соціальну взаємодію в термінах обміну діями між «діячем» і «іншим», передбачаючи, що в подібній взаємодії кожна із сторін прагнучиме отримувати максимум вигоди й мінімізувати свої витрати. До найважливіших з очікуваних винагород він зараховує, зокрема, соціальне схвалення. Взаємна винагорода, що виникає в ході обміну діями, стає такою, що повторюється й поступово переростає у відносини між людьми, що базуються на взаємних очікуваннях. Із цього приводу підкреслюється мотиваційний компонент соціальних практик» [213, с. 322–323]. Отже, теорія обміну інтерпретує соціальну практику як соціальну взаємодію соціальних акторів, вмотивованих на раціональний аспект отримання соціальної вигоди.

У контексті теорії соціальної взаємодії соціальну практику розглядає й представник символічного інтераціоналізму в соціології Дж. Мід. Так, виділяючи як основу соціальної поведінки індивідів комунікацію, він зазначає, що людина в своїх соціальних реакціях спирається не тільки на дії інших людей, а й враховує їх наміри та мотиви через механізм ототожнення себе з роллю іншої людини. Далі значущі події набувають символічного значення й перетворюються на поняття, які

саме й символізують і відображають сенс значущої події, тобто соціальна взаємодія виступає як нескінченний діалог, в якому відбувається осмислення мотивів і реагування на них [16].

Аби підкреслити ситуаційний, процесуальний характер дій і їх інтерпретації, учень Дж. Міда Г. Блумер сформулював у книзі «Символічний інтеракціонізм» три постулати, на основі яких будуються опис і пояснення соціальних явищ як процесів інтеракції. Він, власне, резюмував основні принципи цього підходу: 1) люди діють щодо тих або інших об'єктів на основі тих значень, яких вони цим об'єктам надають; 2) ці значення об'єктів для індивіда виникають із соціальної взаємодії, у якій він бере участь; 3) будь-яка соціальна дія виникає з пристосування одна до одної індивідуальних ліній поведінки, тобто індивід використовує й видозмінює значення в процесі інтерпретації об'єктів, з якими він має справу [13, с. 259].

Отже, у символічному інтеракціонізмі взаємодія – джерело виникнення свідомості, особистості (соціального Я) і суспільства, процес, завдяки якому відбувається соціалізація індивіда (інтерналізація «об'єктів»); саме суспільство розуміють як процес, як множинність систем взаємодії. На думку Дж. Міда, у соціальній взаємодії важливу роль відіграє не та чи інша дія, а її інтерпретація. Символічна опосередкована «взаємодія характеризується тим, що породжує приблизно однакові реакції при спілкуванні з будь-яким індивідом; надає змогу ставити себе на місце іншого (ідентифікація); дозволяє бачити себе очима іншої людини (рефлексія)» [13, с. 224]. При цьому значущі символи можуть виконувати свою координаційну функцію лише в тому випадку, якщо вони є надбаннями групи. Людина стає членом суспільства в міру того, як вона засвоює зразки й норми групової дії, інтеріоризуючи та відтворюючи загально визнані соціальні практики.

Отже, основою соціальної практики виступають символи та їх інтерпретація. Символи як дескриптори соціальної практики виконують такі важливі функції: 1) надають можливість людям взаємодіяти з матеріальним і соціальним світом, називаючи, класифікуючи й запам'ятовуючи об'єкти; 2) покращують здатність людей пізнавати навколишнє середовище; 3) покращують здатність мислити; 4) підвищують здатність вирішувати проблеми; 5) надають змогу акторам виходити за межі часу, простору й навіть власної особистості, тобто актори символічно можуть виходити за межі власної особистості та представити світ з погляду іншої людини – так звана концепція прийняття ролі іншого; 6) завдяки можливості бути активними допомагають людям уникати тотального впливу оточення.

Феноменологічний підхід А. Шюца акцентує увагу на такому аспекті соціального життя, як «життєвий світ» або світ повсякденності. На його думку, це інтерсуб'єктивний світ, в якому люди виступають, з одного боку, як творці соціальної реальності, а з іншого – стримуються раніше утвореними соціальними та культурними структурами. Причому, незважаючи на те, що багато що в життєвому світі поділяє багато людей, існують також приватні (біографічно визначені) аспекти цього світу [13, с. 92].

Отже, в основі феноменологічної моделі соціальної практики А. Шюца лежить припущення, що смисл дії задається типовими інтерпретаціями, сформованими на основі попереднього досвіду акторів. Люди наділяють ситуації сенсом, типовим для їхнього життєвого досвіду, упорядковують ці ситуації й перетворюють на об'єктивну реальність. Таким чином, соціальна взаємодія як основа соціальної практики здійснюється через типізацію, засновану на попередньому досвіді взаємодії, що розглядається через спільність і стійкість смислів, наданих ситуаціям взаємодії. Саме завдяки соціальній взаємодії створюється нова соціальна реальність. Тому у феноменології А. Шюца соціальна практика повсякденності заснована на інтерпретації досвіду та створенні нових смислів взаємодії, тобто соціальна практика відображає смислову природу соціальних дій і взаємодій індивідів.

Ідеї А. Шюца набули розвитку в теорії соціального конструювання реальності П. Бергера та Т. Лукмана, де єдність інтерпретації забезпечена спільністю життєвого світу [1]. Соціальну реальність автори інтерпретують як результат повсякденного процесу взаємодії людей і поділяють її на дві частини: об'єктивний та суб'єктивний процес. Об'єктивна сторона цього процесу полягає в існуванні єдиного запасу знання, яке передається з покоління в покоління, і наявності соціальних інститутів, які мають підтримувати, транслювати й зберігати це об'єктивне знання. У процесі еволюційного розвитку суспільство перетворюється на реальність зі своїми законами, нормами та правилами, що існують об'єктивно й у часовому аспекті більше від окремого людського життя. Унаслідок цього соціум являє собою вже реальність, яка склалася, й особистості доводиться рахуватися з його цінностями. Таким чином, суспільство – це продукт діяльності індивідів, який являє собою сукупний запас знання, накопичуваного в процесі взаємодії та реалізованого у вигляді соціальних інститутів. Суб'єктивна сторона конструювання соціальної реальності міститься в процесі соціалізації, коли особистість не лише засвоює знання, а й співвідносить їх зі своїми цінностями та установками в результаті процесу інтерналізації. Отже, суб'єктивність соціального конструювання відображається в можливості кожної людини доповнювати реальність власним соціальним досвідом.

Відповідно до цих положень, соціальна практика як соціальна взаємодія в теоріях соціального конструювання реальності здійснюється через розуміння й прийняття партнера взаємодії за допомогою схем-типізацій. На думку П. Бергера і Т. Лукмана, «...будь-яка людська діяльність зазнає хабітуалізації, яка передбачає стабільну основу для відтворення людської діяльності з

мінімізацією зусиль і для її інституціоналізації» [1, с. 89–92]. Вони розглядають інститут як «взаємну типізацію звичних дій акторами різного роду», а самі соціальні практики – як «вищий інституціональний рівень» [1, с. 91]. П. Сорокін підтверджує таку позицію й звертає увагу, що «...люди поступово пристосовуються одне до одного. Певні відносини повторювалися все частіше. Такі відносини ставали звичними» [14, с. 40–41]. Отже, соціальну практику в теорії соціального конструювання реальності визначають як загальну для індивіда (соціальної групи, спільноти) схему типізації соціальної взаємодії.

В. Волков і О. Хархордін розглядають соціальні практики як джерело осмисленості, підкреслюючи активну роль людської діяльності у відтворенні й зміні соціальної системи [6]. «Оволодіти практикою значить оволодіти смислом, не розмірковуючи над послідовністю реалізації соціальних дій» [5, с. 9]. У цілому, розкриваючи сутність соціальної практики, дослідники зауважують, що вона є анонімним, соціально санкціонованим набором правил, який керує манерою сприйняття, судженнями та діями індивіда. Отже, на думку В. Волкова та О. Хархордіна, соціальну дію необхідно вивчати через апеляцію до загальноновизнаних правил, норм і цінностей. Теорія практик розглядає дію соціальних акторів як традиційну, що склалася внаслідок звички. Соціальне для теорії практик міститься в рутинізованих засобах поведінки, які мають члени суспільства [6, с. 40–41]. Рутинізовані практики в будь-якому соціальному інституті складаються з таких процесів: 1) інституціоналізація нормативної структури, унаслідок якої норми та цінності починають обертатися навколо соціально значущих функцій; 2) артикуляція ідеальної структури за допомогою стандартних суджень, міфів і стереотипів; 3) експансія інтеракціоністської структури та розширення мережі контактів; 4) кристалізація структури інтересів, унаслідок чого чітко окреслюється ієрархія привілеїв і думок, нерівності між людьми щодо доступу до влади й престижу.

У розумінні С. Шугальського соціальна практика виступає «...як сукупність конкретних звичних (рутинних) дій індивідів, груп, спільнот, організацій у реальному часі та просторі, яка забезпечує стійке функціонування соціальних інститутів» [19, с. 278]. В. Добреньков і А. Кравченко соціальними практиками вважають «сукупність прийнятих у культурі (традиційних) способів діяльності, навичок поводження з різними предметами; мислення або дію “за звичкою”, наслідування правила, поведінки, яка має ритуальний характер... Повсякденні соціальні практики допомагають організувати узгоджені дії великих груп людей, вносять у їхнє життя й поведінку визначеність і передбачуваність, завдяки чому підтримують існування соціальних інститутів» [10, с. 135–136].

У межах діяльнісного підходу соціальні практики виступають способом самовираження, самоствердження й самореалізації особистості. У цьому сенсі вони являють собою впорядковані сукупності навичок цілеспрямованої діяльності, які допомагають особистості функціонувати та вдосконалюватися в соціальній якості. Методологія діяльнісного підходу надає змогу розглядати категорію соціальної практики стосовно всіх сфер буття людини: фізичного, індивідуально-особистісного й соціального, – що обґрунтовує універсальний характер діяльності. У всіх сферах суспільного життя здійснюється реалізація діяльнісного потенціалу, а результатом такої реалізації є соціальні практики. Отже, «структурні складові практики включають “дію” і “діяльність”, які виходять з її конкретизації. Структурність практики включають “внутрішнє” і “зовнішнє” наповнення. “Внутрішнє” – розкривається через волюву і духовну складову. “Зовнішнє” – через інструментально-предметне ставлення особи до світу»... [8, с. 435]. Різні зовнішні форми соціальних практик інституціоналізуються, стаючи стійкими, соціально-нормативними, і здійснюють організуючий вплив на соціальне життя. Інша частина практик залишається за межами соціальних і культурних норм, формуючи девіантні, протестні, субкультурні й навіть контркультурні прояви соціальної активності. Логічним є те, що соціальні практики формують ідентичності, які сприяють не лише усвідомленню власної цілісної, а й надають змогу адаптивно реагувати на соціальні зміни, відкриватися новому досвіду.

На відміну від постмодерністських трактувань соціальних практик як повсякденних, рутинних, звичних дій і взаємодій індивідів, в основі яких лежить суб'єктний підхід до опису, а не пояснення конкретного акту практики, активістсько-діяльнісний підхід орієнтує на вивчення каузальності соціальних практик. В активістсько-діяльнісному підході особливу роль відіграють актори соціальних дій, які здатні в соціальних практиках змінювати соціальні умови й форми життєдіяльності. Виходячи із цього, можна визначити рівні соціальних практик. Беручи до уваги тезу про стійкість базових інститутів і визначивши рівень їх функціонування як мезорівень, можна зауважити, що саме тут відбуваються системні перетворення. Макро- і макрорівні можна безпосередньо зарахувати до соціальних практик. Акторами макрорівня можуть виступати соціальні організації, які не змінюють правил, але змінюють практики, виходячи з власних уявлень, запитів і потреб. На мікрорівні акторами є індивіди та соціальні групи, які перетворюють соціальні практики «знизу», як відтворюючи їх, так і трансформуючи їх відповідно до власних цілей та інтересів. Тобто акторами (суб'єктами) соціальних практик є як соціальні організації, так і індивіди та соціальні групи. Таким чином, соціальні практики являють собою складний міждисциплінарний феномен, який має такі властивості: типовість, інтерсуб'єктивність, змістовність, передбачуваність і прогнозованість. Соціальні практики через діяльність індивідів впливають на систему суспільних відносин, відтворюють їх і конструюють основні умови соціального існування, створюють умови для

самовираження та самореалізації особистості, забезпечують задоволення потреб і досягнення цілей членів соціальних груп та організацій.

IV. Висновки

Узагальнюючи основні положення наведених концепцій, можна визначити соціальну практику як соціальну взаємодію індивідів, груп, спільнот у реальному часі й просторі, що забезпечує усталене функціонування соціальних інститутів. Для соціальних практик характерні стійкість, можливість відтворення, масовість, нормативність і двояка структура: з одного боку, вони детерміновані соціальним середовищем, з іншого – впливають на середовище, змінюючи його структуру. Отже, концептуалізація поняття «соціальна практика» в соціологічному дискурсі надає змогу подати її як культурно зумовлені способи реалізації соціальних дій, що формуються в результаті взаємодій соціальних акторів (індивідів, соціальних груп) насамперед завдяки механізмам соціалізації й габітуалізації, які: 1) детерміновані соціально-статусними та нормативно-ціннісними регуляторами; 2) зумовлені наявністю в соціальних акторів ресурсів соціального, економічного, політичного та культурного капіталів; 3) упорядковані в просторі та часі, прив'язані до певного контексту й фону; 4) систематизуються відповідно до актуального статусу та пов'язаного з ним рольового репертуару; 5) функціонують як загальні схеми типізації й інтерпретації соціальної поведінки та взаємодії; 6) відтворюються в різних соціально-культурних підпросторах і соціальних полях.

Список використаної літератури

1. Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности: трактат по социологии знания. Москва : МЕДИУМ, 1995. 323 с.
2. Бурдьє П. Начала. *Choses dites* / пер. с фр. Н. А. Шматко. Москва : Socio-Logos, 1994. 288 с.
3. Бурдьє П. Практический смысл / пер. с фр. А. Т. Бикбова, К. Д. Вознесенской, С. Н. Зенкина, Н. А. Шматко. Санкт-Петербург : Алетейя, 2001. 562 с.
4. Вебер М. Основные социологические понятия / пер. с нем. М. И. Левиной. Москва : Прогресс, 1990. 808 с.
5. Волков В. В. О концепции практик в социальных науках. *Социологические исследования*. 1997. № 6. С. 9–23.
6. Волков В. В., Хархордин О. В. Теория практик. *Серия «Прагматический поворот»*. Санкт-Петербург : Изд-во Европ. ун-та в Санкт-Петербурге, 2008. 298 с.
7. Гидденс Э. Устройство общества: очерк теории и структурации / пер. с англ. И. Тюрина. Москва : Академический проект, 2003. 528 с.
8. Дьяков А. А. Философия и практика: было ли прошлое, есть ли настоящее, будет ли будущее? *Наука. Философия. Общество* : материалы V Рос. философского конгресса : в 3 т. Новосибирск, 2009. Т. I. 531 с.
9. Дюмазедье Ж. На пути к цивилизации досуга. *Вестник Московского ун-та. Серия 12. Социально-политические исследования*. 1993. № 1. С. 83–88.
10. Кравченко А. И. Социология в вопросах и ответах : учеб. пособ. Москва : Проспект, 2007. 240 с.
11. Куценко О. Д. Діяльнісно-структурний потенціал трансформаційного процесу: до розробки концепції класоутворення : автореф. дис. ... д-ра соц. наук : 22.00.04. Харків, 2001. 25 с.
12. Парсонс Т. Структура социального действия. Москва : Академический Проект, 2000. 880 с.
13. Ритцер Дж. Современные социологические теории. Санкт-Петербург : Питер, 2002. 688 с.
14. Сорокин П. А. Человек. Цивилизация. Общество / общ. ред., сост. и предисл. А. Ю. Согомонов. Москва : Политиздат, 1992. 543 с.
15. Социоанализ Пьера Бурдьє: альманах Рос.-фр. центра социологии и филологии Ин-та социологии РАН / отв. ред. Н. А. Шматко. Москва ; Санкт-Петербург, 2001. 304 с.
16. Соціологія : підручник / за заг. ред. В. Г. Городяненка. Київ : Академія, 2008. 544 с.
17. Хоманс Дж. Соціальна поведінка: її елементарні форми. *Соціальні і гуманітарні науки. Серія 11. «Соціологія»*. 2001. № 2. С. 47–69.
18. Ширшова И. Основные понятия концепции Пьера Бурдьє. URL: http://www.situation.ru/app/j_art_632.htm (дата обращения: 11.08.2021).
19. Шугальский С. С. Социальные практики: интерпретация понятия. *Знание. Понимание. Умение*. 2012. № 2. С. 276–280.

References

1. Berher, P., & Lukman, T. (1995). *Sotsyalnoe konstruyrovanye realnosti: traktat po sotsyolohyy znaniya* [Social construction of reality: a treatise on the sociology of knowledge]. Moskva: MEDYUM [in Russian].
2. Burde, P. (1994). *Nachala. Choses dites* [The beginning. Choses dites]. (N. A. Shmatko, Trans). Moskva: Socio-Logos [in Russian].
3. Burde, P. (2001). *Prakticheskij smysl* [Practical meaning]. (A. T. Bykbova, K. D. Voznesenskoj, S. N. Zenkina, N. A. Shmatko, Trans). Sankt-Peterburh: Aleteiia [in Russian].
4. Veber, M. (1990). *Osnovnye sociologicheskie ponjatija* [Basic sociological concepts]. (M. Y. Levynoi, Trans). Moskva: Prohress [in Russian].

5. Volkov, V. V. (1997). O koncepcii praktik v social'nyh naukah [On the concept of practices in the social sciences]. *Sociologicheskie issledovaniya*, 6, 9–23 [in Russian].
6. Volkov, V. V., & Kharkhordyn, O. V. (2008). Teorija praktik [Theory of practices]. *Seriya «Pragmaticheskij povorot»*. Sankt-Peterburg: Izd-vo Evrop. un-ta v Sankt-Peterburge [in Russian].
7. Giddens, Je. (2003). *Ustroenie obshhestva: ocherk teorii i strukturacii* [The arrangement of society: an essay on theory and structuration]. (I. Tjurina, Trans). Moskva: Akademicheskij proekt [in Russian].
8. Diakov, A. A. (2009). Filosofija i praktika: bylo li proshloe, est' li nastojashhee, budet li budushhee? [Philosophy and practice: was there a past, is there a present, will there be a future?], *Nauka. Filosofija. Obshhestvo*, materialy V Ros. filosofskogo kongressa [The science. Philosophy. Society, Proceedings of the V Congress]. Novosybyrsk [in Russian].
9. Diumazede, Zh. (1993). Na puty k tsyvylyzatsyy dosuha [On the way to a civilization of leisure]. *Vestnyk Moskovskoho un-ta. Serya 12. Sotsyalno-polytycheskye yssledovaniya*, 1, 83–88 [in Russian].
10. Kravchenko, A. Y. (2007). Sotsyolohyia v voprosakh y otvetakh [Sociology in questions and answers]. Moskva: Prospekt [in Russian].
11. Kutsenko, O. D. (2001). *Diialnisno-strukturnyi potentsial transformatsiinoho protsesu: do rozrobky kontseptsii klasoutvorennia* [Activity-structural potential of the transformation process: to the development of the concept of class-creation]. (Extended abstract of Doctor's thesis). Kharkiv [in Ukrainian].
12. Parsons, T. (2000). Struktura sotsyalnogo deistviya [The structure of social action]. Moskva: Akademicheskij Proekt [in Russian].
13. Ritcer, Dzh. (2002). *Sovremennye sociologicheskie teorii* [Modern sociological theories]. Sankt-Peterburg: Piter [in Russian].
14. Sorokyn, P. A. (1992). Chelovek. Tsyvylyzatsyia. Obshchestvo [Man. Civilization. Society]. Moskva: Polytyzdat [in Russian].
15. Shmatko, N. A. (Ed.). (2001). *Sotsyoanaliz Pera Burde: almanakh Ros.-fr. tsentra sotsyolohyy y fylolohyy Yn-ta sotsyolohyy RAN* [Pierre Bourdieu's socioanalysis: almanac Ros.-fr. Center for Sociology and Philology, Institute of Sociology, Russian Academy of Sciences]. Moskva; Sankt-Peterburh [in Russian].
16. Horodianenko, V. H. (2008). Sotsioloheia [Sociology] [in Ukrainian].
17. Khomans, Dzh. (2001). Sotsialna povedinka: yii elementarni formy [Social behavior: its elementary forms]. *Sotsialni i humanitarni nauky. Seriya 11. «Sotsioloheia»*, 2, 47–69 [in Ukrainian].
18. Shirshova, I. Osnovnye ponjatija koncepcii P'era Burd'e [Basic concepts of Pierre Bourdieu concept]. Retrieved from http://www.situation.ru/app/j_art_632.htm [in Russian].
19. Shugal'skij, S. S. (2012). Social'nye praktiki: interpretacija ponjatija [Social practices: interpretation of the concept]. *Znanie. Ponimanie. Umenie*, 2, 276–280 [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 01.02.2022.

Received 01.02.2022.

Zoska Ya., Matyukhin D., Stadnyk A. Theoretical Approaches to the Interpretation of the Concept of «Social Practice»: Sociological Discourse

The purpose of the study is to interpret the concept of «social practice» from the standpoint of different theoretical approaches in sociology.

Research methodology. *The methodological basis of the article are general scientific methods of cognition of social phenomena and processes and sociological methods of obtaining empirical data. The following methods were used in the study: logical-historical, structural-functional and comparative analysis – to identify stages of evolutionary development of scientific approaches to the interpretation of the concept of «social practice» in sociological science and its modern interpretation.*

Results. *Conceptualization of the concept of «social practice» in sociological discourse makes it possible to present it as culturally determined ways of implementing social actions that are formed as a result of interactions of social actors (individuals, social groups), primarily through mechanisms of socialization and habitualization. status and regulatory regulators; 2) due to the availability of social actors resources of social, economic, political and cultural capital; 3) organized in space and time, tied to a specific context and background; 4) are systematized in accordance with the current status and related role repertoire; 5) function as general schemes of typification and interpretation of social behavior and interaction; 6) reproduced in various socio-cultural subspaces and social fields.*

Novelty. *Scientific developments on the main approaches to the interpretation of the studied phenomenon in sociology are systematized, as a result of which the concept of «social practice» in sociological discourse is conceptualized.*

The practical significance *lies in the fact that the formulated conclusions are valuable for further study of the factors and mechanisms of institutionalization of social practices of modern youth in the transformation of Ukrainian society. The results can be used in the development of state youth policy in Ukrainian society; to be useful to civil servants of different levels, sociologists, social workers.*

Key words: *social practices, youth, institutionalization, mechanisms of institutionalization of social practices.*